

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธ ในอำเภอสายบุรีและอำเภอบะนား จังหวัดปัตตานี

อารีย์ ธรรมโสร่ง¹ และ อ้อมใจ วงษ์มนทา²

¹ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

²สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

^{1,2}มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอบะนား จังหวัดปัตตานี แบ่งพิธีกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ การเกิดและการตาย โดยมีผลการศึกษาดังนี้

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงตั้งครรภ์ ช่วงคลอด ช่วงหลังคลอด ในช่วงตั้งครรภ์ชาวบ้านมีความเชื่อที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของเด็กในครรภ์และของหญิงตั้งครรภ์เป็นหลัก ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ การวางตนอยู่ในความไม่ประมาท การพยายามทำให้ทารกคลอดได้ง่าย การเตรียมการให้เด็กที่คลอดออกมามีสุขภาพและผิวพรรณดี เจริญเติบโตอย่างปลอดภัย ในช่วงคลอดมีความเชื่อเกี่ยวกับความปลอดภัยในการคลอด เพื่อให้คลอดได้ง่ายและสะดวก ความปลอดภัยและการเจริญเติบโตของเด็กให้มีสุขภาพแข็งแรง การมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต โดยขอกำลังใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติและคนรอบข้างที่ใกล้ชิด การให้ความสำคัญกับรกที่ห่อหุ้มทารกมาตั้งแต่เริ่มสร้างตัวเองอยู่ในครรภ์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ให้คุ้มกับเด็ก โดยการหาสถานที่กลบฝังทำลายให้เป็นอย่างดี และช่วงหลังคลอด ผู้เป็นแม่จะต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรงเพื่อพร้อมรับมือกับการเลี้ยงดูลูกน้อยตามความเชื่อทั่วไป ดังนั้น การคาดหวังให้อาการบาดเจ็บทุเลาลงตามธรรมชาติจึงยังไม่เพียงพอ ต้องพึ่งพียงกำลังใจจากคนรอบข้าง และพึ่งพาอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติ

รับต้นฉบับ 6 มีนาคม 2562 แก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิ 12 พฤษภาคม 2562 รับลงตีพิมพ์ 22 พฤษภาคม 2562

เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ทั้งยังก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่วงศ์ญาติและเพื่อนบ้านที่ร่วมกันประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตาย แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงใกล้เสียชีวิต ช่วงทำศพ ช่วงหลังเผาศพ ในช่วงใกล้เสียชีวิตมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการจำเริญอายุ และความเชื่อที่เกี่ยวกับความฝันและลางสังหรณ์ต่าง ๆ ส่วนในช่วงทำศพมีข้อห้ามระหว่างการตั้งศพ การจัดการศพ อาหารสำหรับเซ่นศพ การเคลื่อนย้ายและการเผาศพ ความสัมพันธ์ระหว่างศพกับญาติ อาหารในงาน คนป่วยกับการไปร่วมงาน ของใช้ส่วนตัว การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การบวชน้ำศพและหน้าไฟ การชกผ้าบังสุกุล การหว่านกำพลิก การวางดอกไม้จันทน์ รวมถึงความเกี่ยวข้องกับสัปเหร่อ และในช่วงหลังเผาศพมีความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับสุขภาพและสวัสดิภาพ จึงมีการประกอบพิธีดับธาตุ พิธีเก็บอัฐิ การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายและทำบุญอุจฺฐิ เพื่อให้ผู้ตายได้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในภพภูมิใหม่

คำสำคัญ; พิธีกรรมความเชื่อ, การเกิด, การตาย

Ritual of Birth and death of Thai Buddhists in Sai buri and Panara District, Pattani

Aree Tamkrong¹ and Aomchai Vongmonth²

¹Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities and Social Sciences,

²Princess Galyani Vadhana Institute of Cultural Studies

^{1,2} Prince of Songkla University, Pattani Campus, Thailand

Abstract

This research aimed to study beliefs and rituals concerning birth and death of the Thai Buddhists in Saiburi and Panare districts, Pattani province. Documentary study and interview were used in collecting data. The interview subjects included the Thai-Buddhists residents of Tungkla and Pan villages in Saiburi, and Don and Kuan villages in Panare, Pattani who specialized and comprehended the process of birth and death rituals. The findings were concluded as followed.

Birth ritual was grouped into 3 stages: pregnancy, delivery, and postpartum. During pregnancy, the villagers primarily believed in supernatural power focusing on safety of unborn child and its mother which covered careful living, easy childbearing, and preparation for good health, and secure growing up of the infant.

Regarding delivery stage, the villagers directed their attention toward harmless childbirth, life, health, and progression of the baby. They asked for moral support from supernatural power and the intimate. Placenta of the infant was placed great importance on and well buried in order to express their gratitude for it.

Like other regions of Thailand, the villagers in this area believed that after giving birth, mothers had to recover and remain in good health for raising their baby. Natural power and moral support from their loving ones were, therefore, crucial

in encouraging and healing the mothers. The gather of relatives and neighbors for postpartum rituals also indicated their harmony.

Death ritual was divided into 3 periods: dying, funeral, and after cremation. Owing to the villagers' beliefs in dreams, premonitions, and religious influences, they, therefore, performed rituals that would extend a person's life. During funeral, they hold their beliefs on prohibitions during body placement; body preparation; food offered to the body; ways to move the body; cremation; relationship between the body and relatives; food provided to guests of the funeral; the presence of the sick at the funeral; personal objects of the body; body bidding; chanting prayers; ordaining in front of the coffin and during cremation; accepting Pangsukula cloth; throwing of wrapped coins; placing wood flowers for cremation; and the connection with the undertaker. After cremation, as the villagers' beliefs involved religion, health and safety, the rituals performed included collecting the bones and recreating the shape of the body; keeping the bones, and making merit for the dead body, and the bones for happy living in the new Bhava.

Keywords; Ritual, Birth, Death

ความสำคัญและที่มาของปัญหาในการวิจัย

พิธีกรรมเกิดจากปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งปัญหานั้นมักจะมีลักษณะอันเกินขีดความสามารถที่จะแก้ไขได้ มนุษย์จึงหันไปพึ่งอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติโดยการอ้อนวอนเพื่อการแก้ปัญหาและการบันดาลประโยชน์ต่าง ๆ แก่มนุษย์ (อมรา พงศาพิชญ์, 2542)

ความเชื่อเป็นรากฐานของอารยธรรมมนุษย์ที่ส่งต่อ สันถัมภ์และสืบสานจนเป็นวัฒนธรรมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันออกไปตามบริบทของสังคมนั้น ๆ ในบรรดาความเชื่อต่าง ๆ ของมนุษย์นั้นมีความเชื่ออย่างหนึ่งที่มนุษย์ในทุกสังคมยึดถือสืบต่อกันมาช้านานคือความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือที่เรียกกันว่า “วิญญาณนิยม” (Animism) ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษยชาติอันเนื่องมาจากในอดีตมนุษย์มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติสูงมาก ในขณะที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติน้อยมาก ดังนั้นเมื่อได้พบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็เกิดความกลัวและรู้สึกประหลาดใจ จึงเชื่อว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับบางอย่างดลบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2542) ได้กล่าวไว้ว่า “ในสมัยโบราณเมื่อมนุษย์ประสบกับภัยธรรมชาติไม่สามารถจะต่อสู้ต้านทานได้ก็นึกเอาว่าเป็นเพราะผีหรือเทวดา ซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตนเองเป็นผู้บันดาล” และ ภิญญา จิตต์ธรรม (2522) ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เชื่อว่ามีความลึกลับบันดาลให้เกิดผลดีผลร้ายจึงกลัวอำนาจลึกลับนั้น จึงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะไม่ถูกลงโทษ ทำอย่างไรจึงจะเกิดผลดีและเกิดความสุขแก่ตนเอง” ซึ่งสอดคล้องกับที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำรงชีวิต เช่น เกิดภัยธรรมชาติเกิดโรคภัยไข้เจ็บซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ จึงคิดว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น จึงควรที่มนุษย์จะทำให้อำนาจเหนือธรรมชาติพอใจเมื่อพ้นภัยแล้วจึงได้แสดงความกตัญญูตเวทีด้วยการเซ่นสรวงหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ความเชื่อและการยอมรับอำนาจที่เหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งมีพลังมหาศาล ความเชื่อดังกล่าวเกิดจากความไม่รู้ ความกลัว และความบริสุทธิ์พิเศษกว่ามนุษย์ สมควรแก่การบูชาและการอ้อนวอนบวงสรวงเพื่อความโชคดีและปลอดภัย ความเชื่อเป็นรากเหง้าของความสำนึกคิดและพฤติกรรมที่แสดงออกอันมีความสัมพันธ์

กับพิธีกรรม (พัทธา สายหู, 2514) นักปรัชญาได้จำแนกกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์นิยมกลุ่มนี้ว่าเป็นกลุ่มจิตนิยม ซึ่งเชื่อว่าจิตเป็นสารัตถะที่แท้จริงของธรรมชาติและชีวิต ซึ่งจิตนั้นมีความเป็นใหญ่กว่าร่างกายภายนอก จิตเป็นอมตะไม่ผู้พังเสื่อมสลายไปเหมือนร่างกาย ถ้าจิตดีร่างกายก็จะดีตาม ดังคำที่ว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ความเชื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานทำให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านดีหรือด้านร้าย (อคิน รพีพัฒน์, 2551) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การแต่งงาน การทำบุญ การรีนเริง การแต่งกาย และการตาย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีผลมาจากความเชื่อ (อนุমানราชธน, 2514) การแสวงหาลักษณะและรูปแบบของความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเป็นเสมือนการศึกษาถึงแก่นแท้และการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่มีความเชื่อว่าจิตใจอยู่เหนือร่างกาย สังคมไทยมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน จึงเป็นแหล่งหนึ่งที่มีความเชื่อในลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกับสังคมชนชาติอื่น ๆ ทั่วไป ดังที่ พระยาอนุমানราชธน (2506) ได้กล่าวไว้ว่าความเชื่อถือของชนชาติไทยแต่ดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับของชาติอื่น ๆ คือ มีความเชื่อถือสิ่งที่ตามปกติมองไม่เห็นตัวแต่ถือหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้าย อันเป็นคติศาสนา มาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะวิวัฒนาการมาเป็นคติศาสนาอันประณีตขึ้นในปัจจุบัน ความเชื่อแบบวิญาณนิยมนี้เป็นความเชื่อที่สำคัญยิ่งในสังคมไทย และมีการยึดถือสืบต่อกันมาช้านาน จนส่งผลให้เป็นพื้นฐานความเชื่อที่แทรกซึมอยู่ในพฤติกรรมหลายอย่างของสังคม แม้ในปัจจุบันสังคมไทยจะมีการนับถือศาสนาต่าง ๆ อย่างชัดเจนแล้ว แต่ความเชื่อดังกล่าวก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่มาก ดังที่ ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522) ได้กล่าวไว้ว่า “แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมาก แต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวัน” และ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2530) ก็ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “ในสมัยโบราณตั้งแต่ก่อนที่พุทธศาสนาจะประดิษฐานในประเทศไทยนั้น ประชาชนที่อยู่ในดินแดนไทยปัจจุบันนั้นมีความเชื่อทางศาสนาแบบวิญาณนิยม (Animism) คือมีความเชื่อในเรื่องวิญาณว่าวิญาณนั้นมีอยู่จริงและทำพิธีบวงสรวงกราบไหว้เพื่อขอความอารักขาและความสวัสดิมีชัยในกิจการที่ตนทำอยู่...เมื่อชาวไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประชาชนตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ความเชื่อแบบวิญาณนิยมได้สูญหายไป หากแต่ปฏิบัติควบคู่กันไป”

คนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อว่าการเกิดกับการตาย เป็นของคู่กันในช่วงเวลาที่มีชีวิตอยู่นั้นจะต้องผ่านประสบการณ์ชีวิต ยิ่งมีชีวิตยืนยาว ก็ต้องผ่านประสบการณ์ชีวิตมากมาย ดังนั้นวาระสุดท้ายของชีวิตจึงมีความสำคัญมาก การไปจากโลกนี้ของคนผู้หนึ่ง จึงมีผลกระทบต่อทั้งสองระดับ คือ สังคมในระดับครอบครัว และสังคมโดยรวม คนไทยซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีความอบอุ่น มีความเอื้ออาทร เคารพนับถือในระบบอาวุโสและมีความกตัญญูต่เวที จึงให้ความสำคัญแก่ประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นการให้เกียรติและ แสดงความเคารพต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่สังขารจะสูญสลายไปจากโลกนี้

ชาวภาคใต้มีพิธีกรรมความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวกับอำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติเช่นเดียวกับชาวไทยในภาคอื่นทั่วไป โดยเฉพาะที่เป็นความเชื่อ ในวัฏจักรชีวิต ที่สำคัญยิ่งคือพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตาย อันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายของชีวิตมนุษย์ ดังที่ กรมศิลปากร (2525) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยไว้ว่า ชาวไทยส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับคำว่า “เกิด” และ “ตาย” หมายถึงการสิ้นชีวิต หรือการกลายเป็นศพ คนทั่วไปจึงต้องการเกิดให้ดีที่สุด

เนื่องจากพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายเป็นปรากฏการณ์ ทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งในชีวิตมนุษย์ อีกทั้งชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี มีการยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อและประกอบพิธีกรรม นี้กันมาช้านานจนถึงกาลปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องพิธีกรรมความเชื่อ เกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ผลของการศึกษาจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมความเชื่อดังกล่าว ซึ่งสืบทอดกันมาด้วยวิธีมุขปาฐะและการปฏิบัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เข้าใจ ถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งจะเป็นการขยายความสนใจ ในการศึกษาทางไทยคดีศึกษา ทำให้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องในทำนองนี้อย่างกว้างขวาง มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี โดยจำแนกประเด็นศึกษาไว้ดังนี้ 1) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด 2) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตาย

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังต่อไปนี้

1. **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ในสัดส่วน 20:80 ดังนี้

1.1 **ข้อมูลเอกสาร** เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อ เอกสารเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการเกิดและการตาย เอกสารเกี่ยวกับอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

1.2 **ข้อมูลภาคสนาม** เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม ๆ ละ 15 คน (Focus Group) ทั้งหมดเป็นชาวบ้านไทยพุทธ ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในตำบลแป้น 8 หมู่บ้าน และตำบลทุ่งคล้า 5 หมู่บ้าน ในอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีในตำบลควน 6 หมู่บ้าน ตำบลดอน 6 หมู่บ้าน แบ่งเป็นการสัมภาษณ์ สังเกต และการจัดสนทนากลุ่มย่อย ในสัดส่วน 30 : 20 : 30

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้ ดังนี้

2.1 **พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด** โดยจำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

- 1) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดในช่วงตั้งครรภ์
- 2) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดในช่วงคลอด
- 3) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดในช่วงหลังคลอด

2.2 พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตาย โดยจำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

- 1) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตายในช่วงใกล้เสียชีวิต
- 2) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตายในช่วงทำศพ
- 3) พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตายในช่วงหลังเผาศพ

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ และทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษาอีกด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเป็นลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจและศึกษาเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาจากแหล่งเอกสารและตำราต่างๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการศึกษา ช่วยในการกำหนดกรอบคิดในการศึกษา และใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้า โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ได้แก่ จารึก หนังสือ ตำรา เอกสาร วารสาร รายงานการสัมมนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตาย จากแหล่งข้อมูล ได้แก่

1.1 หอสมุดจอห์น เอฟ เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

1.2 สำนักทรัพยากรการเรียนรู้คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

1.3 สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ

1.4 อุทยานการเรียนรู้ปัตตานี (TK park Pattani)

1.5 ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารีอำเภอเมืองปัตตานี

2. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในเขตพื้นที่ศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องและมีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและการตาย จัดสนทนากลุ่มการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมกิจกรรม และส่วนร่วมในการจัดเตรียมการประกอบพิธีกรรมและการฃาปนกิจ

พร้อมทั้งถ่ายภาพประกอบ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้วิธีการบันทึกลงในแถบบันทึกเสียงหรือจดบันทึกตามความเหมาะสม ส่วนการจัดสนทนากลุ่มจะจัดสนทนากลุ่มย่อย โดยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สำหรับการสังเกตผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้บอกข้อมูลไว้คือ เป็นชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาและยังคงอาศัยอยู่ในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตาย เป็นกลุ่มตัวอย่างในอำเภอสายบุรีที่หมู่บ้านแป้น จำนวน 8 หมู่บ้าน จำนวน 15 คน และหมู่บ้านทุ่งคล้า จำนวน 5 หมู่บ้าน จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน และอำเภอปะนาเระที่หมู่บ้านควน จำนวน 6 หมู่บ้านจำนวน 15 คน หมู่บ้านดอน จำนวน 6 หมู่บ้านจำนวน 15 คน รวม 30 คน รวมทั้งสองหมู่บ้านจำนวน 60 คน โดยในจำนวนชาวบ้านกลุ่มนี้จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมหรือมีความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกิดและการตาย เช่น พระ หมอประกอบพิธีกรรม หมอตำแย เป็นต้น

3. ขั้นตอนจัดทำกับข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความโดยการสรุปสาระสำคัญตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.2 นำข้อมูลที่ได้จากข้อ 3.1 รวมทั้งข้อมูลที่ได้จดบันทึกจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตมาศึกษาวิเคราะห์ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

4. ขั้นตอนผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคติชนวิทยา คือ ในด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี โดยจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลวิจัย

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรี และอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงตั้งครรภ์ ความเชื่อของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความปลอดภัยของเด็กในครรภ์และของหญิงตั้งครรภ์เป็นหลัก โดยสัมพันธ์กับความเชื่อที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ พร้อมทั้งการวางตนอยู่ในความไม่ประมาททั้งปวง นอกจากการดูแลครรภ์ให้ปลอดภัยแล้ว ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับการพยายามทำให้ไม่เกิดความยากลำบากในการคลอด เพื่อให้ทารกคลอดได้ง่าย ไม่มีอันตรายต่อหญิงมีครรภ์และเด็กในครรภ์ ส่วนประเด็นอื่นนอกเหนือจากเรื่องความปลอดภัยของหญิงมีครรภ์และเด็กในครรภ์ หรือการทำให้คลอดง่ายแล้ว ยังเป็นการเตรียมการให้เด็กที่คลอดออกมามีสุขภาพที่ดี ผิวพรรณดี และเจริญเติบโตอย่างปลอดภัยด้วย

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงอายุของคนรุ่นก่อนที่ความรู้และวิวัฒนาการทางการแพทย์ยังไม่ก้าวหน้าอย่างในปัจจุบัน ชาวบ้านยังเคร่งครัดกับพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ อย่างเหนียวแน่น แต่กับชาวบ้านในยุคปัจจุบัน ได้รับการศึกษาและยังมีหน้าที่การงานที่เร่งรัด ทำให้วิถีชีวิตของคนรุ่นก่อนกับรุ่นนี้แตกต่างกันไป ส่งผลให้ความเชื่อบางอย่างอาจถูกพิสูจน์โดยความรู้ต่าง ๆ จึงจางหายและคลี่คลายไป ทั้งที่พิธีกรรมและความเชื่อเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของคนรุ่นก่อนที่ยังควรนำมาปฏิบัติตาม เชื่อว่าหากทำเช่นนั้นได้ สุขภาพของครรภ์คงไม่ใช่เรื่องน่ากังวลอีกต่อไป

2. ช่วงคลอด ความเชื่อของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการคลอด เพื่อให้คลอดได้ง่ายและสะดวก เมื่อมารดาคลอดสะดวกแล้ว ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องความปลอดภัยในชีวิตของเด็กและให้เด็กเจริญเติบโต มีสุขภาพที่แข็งแรง และมีความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิต โดยจะขอกำลังใจในการดำเนินการทั้งหมดจากอำนาจเหนือธรรมชาติและคนรอบข้างที่ใกล้ชิด รวมถึงการให้ความสำคัญกับรกที่ห่อหุ้มทารกมาตั้งแต่เริ่มสร้างตัวเองอยู่ในครรภ์ นับเป็นความกตัญญูที่มีต่อรกซึ่งมีพระคุณ โดยการหาสถานที่กลบฝังทำลายให้เป็นอย่างดี มีจำนวนน้อยมากในปัจจุบันที่คลอดด้วยหมอด้ายแดงเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ หลายปัจจัย เช่น ความสะดวกใน

การเดินทางไปหาโรงพยาบาลในเมือง เนื่องจากตนเองทำงานในเมืองอยู่แล้ว หรือหากทำสวนอยู่กับบ้าน การเดินทางไปหาหมอในเมืองก็ไม่ใช่เรื่องลำบากอีกต่อไป หรือเหตุผลว่าไม่รู้จะหาหมอต่าแยกจากที่ไหนหรือเห็นว่าขั้นตอนวิธีของหมอต่าแยกจากชาติหลักก่อนมายี่ดี เกรงจะทำให้ตนและลูกติดเชื้อได้ง่าย ๆ

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดที่คนรุ่นพ่อแม่หรือรุ่นปู่ย่า ตายายบอกไว้ คนรุ่นนี้ก็ยิ่งเชื่อตาม ๆ กันเช่นนั้น แต่ด้วยความสะดวกทางการแพทย์และความเป็นสังคมเมืองเพิ่มมากขึ้น ทำให้การปฏิบัติตัวตามความเชื่อหรือการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นหาเหตุได้ยากลงทุกที แต่เจตนารมณ์ตามเป้าหมายของความเชื่อต่างๆ ยังคงเดิม คือมุ่งเน้นให้เกิดความปลอดภัยขึ้นกับหญิงมีครรภ์และทารกในครรภ์ ทั้งยังทำเพื่อความคาดหวังให้ทารกเติบโตด้วยพละมานามัยที่แข็งแรงและมีอนาคตที่ดีสืบไป โดยอาศัยจากการกระทำของหญิงมีครรภ์ในการปฏิบัติตัวและความมั่นใจจากอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ

3. ช่วงหลังคลอด เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิภาพในช่วงหลังคลอด เน้นไปด้านความปลอดภัยของแม่และทารกที่เพิ่งคลอด เพราะการคลอดที่ปลอดภัยเป็นสิ่งที่ยังประสงค์ของทุกคน หลังจากคลอดแม่ก็ยังคงต้องพักรักษาตัว เนื่องจากบาดแผลในการคลอด ยังมีชาวบ้านจำนวนมากที่ยังคงใช้ก้อนเส้าเพื่อรักษามดลูกและเรื่องอาหารการกินก็เป็นอีกเรื่องที่หญิงเพิ่งคลอดต้องดูแลและระมัดระวังเป็นพิเศษ ความเชื่อเกี่ยวกับเด็กแรกเกิด ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ชื่อ ซึ่งตัวทารกเองก็ต้องการดูแลทั้งจากแม่และอำนาจเหนือธรรมชาติที่เรียกกันว่า “แม่ชื่อ” พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดในช่วงหลังคลอด เช่น การทำพิธีสระหัวบะดัน โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อคล้ายคลึงกับคนในภาคอื่น ๆ เพราะในช่วงที่ชีวิตต้องอยู่ในภาวะของการเกิดนั้น นับเป็นช่วงเวลาแห่งความเป็นมงคล และถือว่าเป็นช่วงชีวิตที่มีความสุขมากช่วงหนึ่ง สำหรับแม่ที่เพิ่งคลอดลูกใหม่ ๆ จำเป็นต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรงเพื่อพร้อมรับมือกับการเลี้ยงดูลูกน้อยต่อไป ดังนั้นการคาดหวังให้อาการบาดเจ็บทุเลาลงตามธรรมชาติคงไม่เพียงพอ จึงต้องพึ่งแรงใจจากคนรอบข้าง และจำต้องพึ่งพาอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติช่วยดูแลลูกน้อยด้วย พิธีกรรมความเชื่อมีผลกระทบต่อจิตใจของผู้ปฏิบัติในแง่ของการสร้างขวัญและเป็นการเติมกำลังใจ การให้ความหวังในการดำเนินชีวิต และยังก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่วงศ์ญาติและเพื่อนบ้านที่ร่วมกันประกอบพิธีกรรม

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าหลังคลอดเป็นช่วงเวลาที่มียั้งความสุขและความทุกข์ปนกัน กล่าวคือหากเด็กสุขภาพแข็งแรงดีก็นำความชื่นใจมาสู่ครอบครัว แต่หากเกิดเจ็บป่วยขึ้นมา ก็จำเป็นต้องดูแลกันทั้งด้วยการดูแลสุขภาพแบบปัจจุบันและแบบต้องพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติอีกคราว

สรุปได้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ยังคงมีอยู่ แม้จะลดปริมาณลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและสังคม โดยมีสาเหตุมาจากความกลัวและวิตกกังวลกับเหตุการณ์ที่ต้องพบเจอและความไม่แน่นอนของความเป็นไปในเหตุการณ์นั้น พิธีกรรมจึงเกิดขึ้นเพื่อบำบัดและปิดเป่าความกลัวให้บรรเทาลงไป

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงใกล้เสียชีวิต ชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราวของความฝันและลางสังหรณ์ ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา รวมถึงยังประกอบพิธีกรรมเพื่อจำเริญอายุให้กับญาติที่ป่วยหนัก โดยการเชื่อฟังตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นการเสริมกำลังใจในการเอาใจช่วยเพื่อเหนี่ยวรั้งชีวิตของคนใกล้เสียชีวิตเอาไว้ ในความเชื่อนั้นก็จะขอเอาพลังจากอำนาจเหนือธรรมชาติมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

2. ช่วงทำศพ ชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ให้ความสำคัญกับช่วงทำศพเหมือนกับคนทั่วไปในภูมิภาคอื่น ๆ ช่วงทำศพมีขั้นตอนการปฏิบัติต่อศพดังนี้การอาบน้ำศพ การรดน้ำศพ การแต่งตัวศพ การปิดหน้าศพ พิธีกรรมมัดตราสังศพ การนำศพออกจากบ้าน การตั้งศพและการตามไฟหน้าศพ พิธีกรรมสวดพระอภิธรรม การเซ่นศพ การเผาศพ พิธีกรรมบวชหน้าศพ พิธีกรรมชักผ้าบังสุกุล พิธีกรรมการหว่านกำพลิก พิธีกรรมและความเชื่อที่ดำเนินไปก็เพื่อความสุภาพใจของคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หลาก ๆ ความเชื่อเป็นไปเพื่อขจัดความกลัวจากการเปลี่ยนสถานะของคนที่มีความผูกพันกันมานาน

ที่เปลี่ยนสถานะไปเป็นคนตาย ซึ่งถือว่าเป็นคนละโลกกับคนเป็น เรื่องของความตาย ถือเป็นเรื่องอัปมงคลของชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายช่วงทำศพยังเป็นไปเพื่อแสดงความเคารพต่อศพและเป็นการให้เกียรติศพในช่วงสุดท้ายของชีวิตด้วย จะมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน พิถีพิถัน สง่างามและอบอุ่น โดยเชื่อว่าการตายเป็นครั้งสุดท้าย จึงร่วมมือร่วมใจกันจัดงานให้เหมาะสมตามสถานภาพทางเศรษฐกิจและฐานะของผู้ตาย โดยมีเพื่อนบ้านในชุมชนหมู่บ้านเดียวกันและใกล้เคียงมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตชาวบ้านอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระจังหวัดปัตตานี มีพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายทำศพเป็นไปในลักษณะเดียวกับชาวบ้านในถิ่นอื่น ๆ เช่นกัน

3. ช่วงหลังเผาศพ ชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระจังหวัดปัตตานี มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างที่คุณรุ่นก่อนทำกันมา เพียงแต่ปรับรูปแบบของพิธีกรรมและความเชื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ปรับไปสู่ความเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีพิธีกรรมและความเชื่อตามที่มีสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ มีวิธีปฏิบัติการเผาศพ พิธีกรรมการวางดอกไม้จันทน์ : เผาจริง - เผาหลอก ความเชื่อเกี่ยวกับการเผาศพ พิธีดับธาตุและเก็บอัฐิ พิธีกรรมทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย และทำบุญอัฐิ เพื่อให้ผู้ตายได้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในภพภูมิใหม่ เป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีการปลูกฝังและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการผสมผสานทางความคิด ความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม รวมกับความเชื่อในศาสนา พราหมณ์และศาสนาพุทธ จนก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น โดยผู้อาวุโสชายหญิงมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม คนหนุ่มสาว และเด็กในชุมชนหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่เข้ามาร่วมกิจกรรมโดยใช้แรงกาย แรงใจ ช่วยงาน และปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำแนะนำของผู้ใหญ่ ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพุทธ พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ในช่วงหลังเผาศพเป็นไปเพื่อการให้เกียรติศพและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับคนตาย รวมถึงเพื่อความสบายใจของคนภายในครอบครัวด้วย

สรุปได้ว่า พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีความเปลี่ยนแปลงไปได้บ้างตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม

อภิปรายผล

จากการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี พบว่าวัฒนธรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตมากขึ้น แต่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติและสืบทอดการประกอบพิธีเหมือนในอดีต ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผ่านออกมาในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวบ้านไทยพุทธที่หล่อหลอมให้ผู้คนเกิดความรักและความศรัทธาที่จะสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีให้คงอยู่สืบไป

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อความพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายโดยมีประเด็นใหญ่ ๆ 2 ประเด็นคือ การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี โดยจำแนกการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงตั้งครุภัก ช่วงคลอดและช่วงหลังคลอด อีกประเด็นคือ การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี โดยจำแนกการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงใกล้เสียชีวิต ช่วงทำศพและช่วงหลังเผาศพ และสามารถนำเสนอไว้พอสังเขปดังนี้

1. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดช่วงตั้งครุภัก ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ผีพุ่งไต้เชื่อว่าจะมีเด็กมาเกิดเป็นต้น แม้ว่าความรู้ในปัจจุบันของชาวบ้านเกี่ยวกับปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งของธรรมชาติ แต่ความเชื่อเช่นนั้นก็ยังคงมีอยู่ ส่วนความเชื่อที่เกี่ยวกับความฝัน ยังพบเจอได้มาก ตามแต่ใครจะฝันไปถึงสิ่งไหน โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเภทเข้มนหรือสร้อย แต่ที่พบในชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาวยบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ปรากฏว่ามีกรณีฝันถึงดอกบัวและปิ่น จึงบันทึกไว้

เป็นข้อมูลต่อไป ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิภาพ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ถือว่าเป็นจิตวิทยาของคนรุ่นก่อนที่สร้างไว้เพื่อปกป้องดูแลครรภ์ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะสอนสั่งหรือบอกเล่ากันไว้ได้ เพราะหากพินิจพิเคราะห์กันดี ๆ แล้ว ถือเป็นการบอกให้ไม่ประมาทในการใช้ชีวิตไปด้วยนั่นเอง ผลจากความเชื่อเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เกิดพิธีกรรมการฝากครรภ์ที่ทำให้เกิดความปลอดภัยกับครรภ์และคลายกังวลจากความห่วงใยจากครอบครัวข้างหลังได้มาก ปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ถูกละเลยไปเนื่องจากชาวบ้านฝากครรภ์ตั้งแต่เริ่มทราบว่าตั้งครรภ์กับแพทย์แผนปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ แต่ความเชื่อต่าง ๆ ยังคงเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต จึงยังคงเชื่อกันต่อมา

2. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดช่วงคลอด ไม่ได้มีความแตกต่างจากเอกสารที่นำมาอ้างอิง เพียงแต่ในปัจจุบันนี้แทบไม่หลงเหลือการคลอดแบบสมัยก่อน เพราะความสะดวกในการเดินทางไปคลอดในโรงพยาบาลสะดวกขึ้นมาก แต่หากพิจารณาในความเชื่อต่าง ๆ เช่น การตัดหนามเพ็ชโรดมาใส่ไว้ใต้ถุนตรงที่คลอด เป็นต้น เพื่อให้สิ่งสกปรกตกลงไปในหนามทำให้สัตว์ต่าง ๆ ที่ชอบคุ้ยเขี่ยสิ่งสกปรกไม่สามารถเข้าไปคุ้ยเขี่ยได้ นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่รู้จักนำสิ่งที่พบเจอในระหว่างประกอบอาชีพมาใช้ประโยชน์ในยามที่ต้องแก้ปัญหาแบบง่าย ๆ แต่งดงาม

3. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดช่วงหลังคลอด ยังคงบอกเล่ามาถึงคนรุ่นปัจจุบันที่ยังพบเจอได้มากเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสุขภาพและสวัสดิภาพ ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญทั้งสำหรับแม่และเด็กที่เพิ่งคลอด ชาวบ้านรุ่นก่อนจึงสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อแนะนำสิ่งควรทำและไม่ควรทำ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยขึ้นกับแม่และเด็ก เช่น เรื่องการดูแลกุนหรือมดลูกให้เข้าอุ้งโดยใช้ก้อนเส้าช่วยประคบหน้าท้อง เป็นต้น ปัจจุบันการใช้ก้อนเส้าคงมีน้อยมากเพราะอันตรายจากการเผาก้อนเส้าก็มีโอกาสเป็นไปได้สูง จึงปรับเปลี่ยนมาเป็นถุงน้ำร้อน ยิ่งปัจจุบันมียาใหม่ ๆ ที่ช่วยให้กุนหรือมดลูกเข้าอุ้งได้ง่ายและเร็วขึ้นมาก เมื่อสุขภาพของแม่แข็งแรงดีแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ซ้อถือเป็นเทวดาหรือภูติผีที่มีคุณประโยชน์ แม่ซ้อแม่จะเป็นเพียงความเชื่อ แต่ก็นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนโบราณที่พยายามคิดค้นวิธีการต่าง ๆ ที่จะปกป้องลูกหลานของตนให้มีชีวิตอย่างปกติสุข หลีกเสี่ยง

การเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นอีกด้วย

4. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายช่วงใกล้เสียชีวิต ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและลางสังหรณ์ ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนายังมีอยู่มาก ซึ่งเป็นการบำบัดโรคทางใจ เชื่อว่าอำนาจพุทธมนต์คงระงับภัยได้เพราะการทำบุญอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เกิดความสบายใจ และหากโชคดีก็อาจช่วยยื้อชีวิตจากความตายไว้ได้จริง ๆ ที่ยังพบเห็นได้มากคือการทำบุญจำเริญอายุถือเป็นการทำบุญครั้งสุดท้ายผู้ที่มีโอกาสรอดน้อยมาก จากคำบอกเล่าเคยมีชาวบ้านที่อาการหนักจนเสียชีวิตรอดตายมาได้ก็เหมือนกัน ส่วนที่ไม่รอดก็ได้ทำบุญในวาระสุดท้ายของชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อในช่วงนี้เน้นไปในทางวิงวอนร้องขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติให้ต่อชีวิตหรือสำหรับชาวบ้านที่อาการหนักจริง ๆ ก็ไม่ยากให้ต้องนอนทนทุกข์ทรมานต่อไป อยากให้ไปสบายและเสียชีวิตแบบมีสติที่สุดเท่าที่ลูกหลานจะช่วยให้ ถ้ารักษาไม่หายก็นำผู้ป่วยไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันที่โรงพยาบาล เมื่อมาอยู่บ้านก็มีการให้พระรดน้ำมนต์เพื่อเสริมกำลังใจ พิธีกรรมทางพุทธศาสนานำมารักษาผู้ป่วย เช่น การทำบุญ เจริญพุทธมนต์ รดน้ำมนต์ ชักบังสกุลเป็น ตัดกรรม และการรักษาศีล เจริญภาวนา ถ้าไม่หายผู้ป่วยก็จะได้ทำบุญก่อนตาย ผู้ป่วยเห็นพระสงฆ์ก็ได้เจริญสังฆานุสติ เตือนสติผู้ป่วยให้รู้ตัวจะได้ไม่ประมาท ความเข้าใจของชาวบ้านเชื่อว่าเกิดผลดีต่อผู้ป่วยทำให้สภาพจิตใจดีขึ้นและระงับโรคภัยความเจ็บป่วยได้โดยนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์ โดยเอาสายสิญจน์โยงจากผู้ป่วยลตหิฐิมนะรู้จักปล่อยวางไม่ทุกข์ทรมาน เวลาตายก็นอนตายตาหลับไม่หลงสติตาย ในบางกรณีก็จะจัดให้มีพิธีการกัมมัฏฐานซึ่งจะใช้เฉพาะผู้ป่วยหนักและใกล้จะสิ้นใจ แต่ยังมีสติอยู่เพื่อให้จิตเป็นสมาธิ ไม่ให้กิเลสครอบงำจิต โดยจัดกรวยดอกไม้ธูปเทียนใส่มือผู้ป่วยเพื่อบูชาพระรัตนตรัยหรือนำไปบูชาพระจุฬามณีที่ดาวดึงส์สวรรค์ให้ผู้ป่วยภาวนาว่าสัมมาอรหัง ๆ เพื่อให้จิตเป็นสมาธิ ถ้าจิตใจกระสับกระส่ายจดจ่ออยู่กับความเจ็บปวดทรมานจะทำให้หลงสติ ผลกรรมที่ทำไว้ในอดีตก็จะปรากฏออกมาเวลาใกล้จะสิ้นใจ คนโบราณจึงแนะนำเรื่องกัมมัฏฐานให้ผู้ป่วยภาวนาไปจนสิ้นใจ การให้สติกัมมัฏฐานปัจจุบันเป็นไปค่อนข้างยาก เวลาเจ็บป่วยถ้าอาการหนักญาติก็นำส่งโรงพยาบาลหรือนำเข้าห้องไอซียูอยู่คนเดียว เวลาใกล้สิ้นใจไม่ได้สั่งเสียญาติพี่น้อง การรักษาผู้ป่วย

ทางศาสนา ปัจจุบันชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ก็ยังนิยมใช้กันอยู่ทั่วไป โดยมีเหตุผล ดังนี้ 1) เพื่อกระตุ้นจิตผู้ป่วยให้เข้มแข็งและเตือนสติให้ผู้ป่วยรู้ตัว บางคนอาจมองเป็นเรื่องงมงาย เพราะญาติพี่น้องไม่มีทางเลือก จะหายไม่หายอยู่ที่บุญ อาจเกิดปาฏิหาริย์ขึ้นได้ 2) เพื่อคลายความสงสัยในชีวิต ทำให้จิตใจสงบ เคารพต่อกฎแห่งกรรม ทำให้คนป่วยรู้จักปล่อยวางและยอมรับความจริง 3) ทำให้คนป่วยเข้าถึงหลักธรรม ความตายเป็นเรื่องธรรมดา ทั้งสัตว์ วัตถุ สิ่งของ ตกอยู่ในลักษณะที่เสมอกัน 3 อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนป่วยหนักใกล้จะสิ้นใจ ทุกชาติศาสนาประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น พรหมณ์ทำพิธีให้คนเจ็บให้ระลึกถึงพระนารายณ์ ชาวคริสต์ทำพิธีเจิมศีลครั้งสุดท้ายแก่ผู้ป่วย ชาวไทยพุทธเรอบอกทางสวรรค์ก่อนสิ้นใจ นิมนต์พระมาเทศน์ให้ศีลให้พรและเตือนสติให้ผู้ป่วยนึกถึงบุญกุศลหรือคนอยู่ใกล้ๆ เตือนสติผู้ป่วยว่าสัมมา อะระหัง สัมมา อะระหัง สัมมา อะระหัง จัดกรวยดอกไม้ใส่มือผู้ป่วยเพื่อน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัย

5. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายช่วงทำศพ มีความสอดคล้องกับเอกสารอ้างอิงเป็นส่วนใหญ่ เพราะชาวบ้านอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระยึดเอาตำราหลวงมาเป็นต้นแบบในการดำเนินการกับงานศพ ตั้งแต่การมัดตราสังศพ ไปจนถึงขึ้นเผาศพ แต่มีหลายความเชื่อของชาวบ้านที่หายไปเนื่องจากในปัจจุบันชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระเผาศพโดยใช้เตาเผาไม้ใช้เชิงตะกอนเหมือนแต่ก่อน ทำให้ความเชื่อบางอย่างเช่น การโยนผ้าข้อมโลงศพก็หาดูได้ยาก แต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอะไรต่อการดำรงชีวิต

6. พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการตายช่วงหลังเผาศพ ยังคงความเชื่อกันตามแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น เมื่อกลับจากงานศพต้องล้างมือ ล้างเท้า ล้างหน้า ก่อนเข้าบ้าน เชื่อว่าเป็นการล้างสิ่งไม่ดีไปด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นภูมิปัญญาเรื่องการดูแลสุขภาพลักษณะ เนื่องจากในงานที่มีผู้คนมากมายไม่แน่ว่าจะมีเชื้อโรคหรือสิ่งสกปรกอะไรปะปนบ้าง กลับเข้าบ้านควรทำความสะอาดเพื่อความปลอดภัย เป็นต้น ส่วนในเรื่องการทำบุญหลังงานศพ ชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระจังหวัดปัตตานี นิยมทำบุญ 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วันเป็นปกติ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าผลการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี จากอดีตถึงปัจจุบัน โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมและชุมชนที่เคยมีวัฒนธรรมวิถีแบบเดิม ๆ ก็ค่อย ๆ ค่อยคลายไป ซึ่งรวมทั้งความเป็นไปของชุมชนชาวไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีด้วย โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและการตายซึ่งเดิมมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย รวมถึงรายละเอียดในการประกอบพิธีและวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวกับความเชื่อทั้งหลายก็มีการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดไม่นิยมฝากครรภ์กับโต๊ะปัดันหรือหมอต้าแย แต่จะฝากครรภ์ที่โรงพยาบาล ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายมีขั้นตอนพิธีกรรมบางประการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น มียานีตริศาสตร์ไฟไม่ให้น้ำมัน ทั้งการบอกข่าวการตายมีความสะดวกมากขึ้น ไม่ต้องยิงปืนหรือจุดประทัดบอกต่อกันเพราะทุกบ้านมีโทรศัพท์ถึงแม้พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เป็นธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คือความสัมพันธ์กันในชุมชน ความร่วมมือร่วมใจในการช่วยงาน ทำให้ชุมชนมีความสงบสุขแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัด เป็นการบันทึกเรื่องราววิถีชีวิตของชาวบ้านไว้ในยุคสมัยของการคาบเกี่ยวจังหวัด ความเปลี่ยนแปลงของคนรุ่นก่อนกับรุ่นปัจจุบันไว้ว่าระหนึ่ง ซึ่งคงนำไปใช้ประโยชน์ในการเข้าใจแนวทางในการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนแห่งนี้ต่อไป

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยพุทธในอำเภอสายบุรี และอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม

คำว่า นิเวศวิทยา คือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การปรับตัวของมนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยา วัฒนธรรมคือการศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาวัฒนธรรมคือการวิเคราะห์ระบบนิเวศวิทยาของสังคม เพื่อค้นหาลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมแต่ละแห่ง ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม จะกล่าวถึงปฏิกริยาตอบโต้ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งธรรมชาติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธ ในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีมีรูปแบบบางอย่างที่มีความแตกต่างกันได้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวในทางวิถีชีวิตและวัฒนธรรมและรวมไปถึงการสรรสร้างวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวบ้าน

ความเชื่อการเกิดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่คนเราเชื่อว่าเป็นมงคล เช่น เรื่องของดาวตกหรือผีพุ่งไต้เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่คนทั่วไปถือกันว่าเป็นลาภดี บอกถึงเรื่องราวของการกำเนิด ดาวตกลงมาอยู่ในท้องคนที่กำลังจะมีลูก ฟังส่งให้เด็กลงมาเกิด หรือเอาเกรงบัวหลวงกับเทียนดำห่อผ้าเป็นลูกประคบต้มกับน้ำมะพร้าวอ่อนกินเป็นยาบำรุงครรภ์ หรือกินกล้วย หรือทำน้ำมันตีให้หญิงมีครรภ์กินตอนอายุครรภ์ใกล้คลอด จะทำให้คลอดง่าย และหญิงมีครรภ์ต้องหางานออกแรงกำลังทำ เพื่อให้ท้องหลวม และไม่ให้ทารกในครรภ์อ้วนมากและโตจนเกินไป จะคลอดยาก

ความเชื่อเวลาจะเผาศพให้ต้อยเออน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เนื้อมะพร้าวนี้ถือกันว่าถ้าใครได้กินจะแก่นอนกัดฟันได้ อธิบายเป็นปริศนาธรรมว่า น้ำมะพร้าวมีเครื่องห่อหุ้มหลายชั้น เป็นของสะอาด ผิดกับน้ำธรรมดาซึ่งขุ่นระคนไปด้วยเปลือกตม เปรียบด้วยกิเลสราคะ ที่เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก็หมายความว่าเอาสิ่งสะอาดบริสุทธิ์จริงๆ ล้างสิ่งโสโครก เท่ากับเอากุศลกรรมล้างอกุศลกรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับวันดีวันร้ายในการจัดพิธีเผาศพ จากเดิมที่ชาวบ้านเชื่อว่าห้ามเผาศพวันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันพระ เพราะคนสมัยก่อนบอกเล่ากันว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครุ หากเผาวันศุกร์จะให้ทุกข์แก่ญาติ และวันพระเป็นวันต้องถือศีล แต่ปัจจุบันปรับเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับวันเผาศพ เพื่อให้สอดคล้องกับความสะดวกของญาติผู้ตายคือสามารถเผาได้ทุกวัน โดยยกเว้นวันพระ สะท้อนให้เห็นว่ามีการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อยุคสมัย เพราะผู้ตายบางรายมีญาติๆ หรือบุตรหลานที่ต้องมางานเพื่อมาร่วมพิธีศพ หากต้องรอวันเผาศพหลายวันก็ต้องหยุดงานเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการสะดวกของญาติผู้ตายจึงปรับเปลี่ยนให้สามารถเผาศพวันไหนก็ได้เพื่อให้ญาติผู้ตายไม่มีผลกระทบต่อการทำมาหากิน เพียงแต่งดเว้นวันพระวันเดี๋ยวนั้น

ลักษณะของการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายในพื้นที่ศึกษาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวและการสรรสร้างรูปแบบในทางวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้ลักษณะสภาพของภูมิโนเวคที่แตกต่างกัน ลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมโดยลักษณะนิเวศวิทยานั้นมีผลต่อรูปแบบทางวัฒนธรรม นั่นคือความเชื่อและรูปแบบพิธีกรรม การเกิดและการตายมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละหมู่บ้าน

จากผลการศึกษานั้น สามารถชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี มีรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพพื้นที่ในแต่ละแห่ง นอกจากนี้ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและการตายยังสามารถชี้ให้เห็นถึงการรู้จักที่จะเรียนรู้ ประยุกต์และผสมผสานในทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและการตายของคนไทยพุทธในพื้นที่อื่น ๆ ได้

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม

แนวคิดของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยมได้แสดงว่าสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างต่าง ๆ โครงสร้างของสังคมก็คือส่วนประกอบของสังคมนั่นเอง แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน ถ้าขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งสังคมก็จะล้มหรือล่มสลาย หรือหากโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งทรุดโทรมหรือเสื่อมสลายลง โครงสร้างนั้นก็ทำหน้าที่ไม่ได้ดีก็จะมีผลกระทบต่อโครงสร้างอื่น ๆ อีกต่อไป ท้ายที่สุดก็จะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามหรือล่มสลายไปหรือทำงานล้มเหลวหรือบกพร่อง สังคมจะหยุดชะงักระยะหนึ่ง แต่เมื่อมีการเยียวยารักษาหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างนั้นให้ทำหน้าที่ได้ดีดังเดิม สังคมก็จะสามารถกลับไปทำหน้าที่ได้เช่นเดิม สังคมจะมีการขยับปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่บกพร่องเสมอ สังคมจึงไม่มีการหยุดนิ่งหรือล่มสลาย แต่อาจมีการชะงักไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก่อนจะก้าวหน้าต่อไป ลักษณะเช่นนี้เป็นการปรับความสมดุลของตัวเอง คือเป็นลักษณะการเคลื่อนไหวและไม่หยุดนิ่ง

ของสังคม หรือที่เรียกว่าการเคลื่อนไหวที่สมดุล ซึ่งทัศนะแบบนี้เป็นแนวคิดของ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนหน้าที่และบทบาทของ กลจักรในทางสังคมเพื่อให้สังคมมีอยู่และสามารถดำเนินต่อไปได้

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยพุทธในอำเภอ สาวยุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีได้แสดงออกให้เห็นถึงกลไกในการควบคุม ทางสังคมของชาวไทยพุทธในด้านการให้ความสำคัญกับลำดับความอาวุโสและฐานะ ทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าฐานะทางการเงิน จะเห็นได้ว่าในพิธีกรรมเกี่ยวกับการ เกิดและการตายนั้นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการ สังการและการชี้ตำแหน่งของ ผู้จัดการมักจะเป็นผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านการให้ผู้อาวุโสมาเป็น ผู้จัดเตรียมการในพิธีสำคัญเช่นนี้นั้นได้กลายเป็นสิ่งหล่อหลอมที่ทำให้ระบบการเคารพ ผู้อาวุโสของชาวไทยพุทธในอำเภอสาวยุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ยังคงดำรง อยู่ในสังคม ซึ่งนั่นคือโครงสร้างที่สำคัญของสังคม พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการ เกิดและการตายยังเป็นกลไกหนึ่งซึ่งช่วยควบคุมและประคับประคองสังคมของชาวพุทธ ให้สามารถอยู่รอด ดังจะเห็นได้จากการขอขมาศพและการรดน้ำศพเพื่อขอโหสิกรรม ต่อกัน ซึ่งเป็นการชำระหนี้ที่ผู้ตายได้ก่อไว้ในขณะยังมีชีวิตอยู่กับบุคคลต่าง ๆ เพื่อไม่ให้ เป็นเวรเป็นกรรมระหว่างกัน ญาติหรือลูกหลานของผู้ตายจึงต้องทำพิธีขอขมาศพหรือ ขอโหสิกรรมเป็นการสร้างระบบของคุณธรรมและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้เกิดขึ้นในหมู่ สังคมของชาวไทยพุทธ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายจึงเป็นกลไก สำคัญในการควบคุมสังคมและทำให้สังคมของชาวไทยพุทธในอำเภอสาวยุรีและอำเภอ ปะนาเระ จังหวัดปัตตานีสามารถดำเนินต่อไปได้

หากวิเคราะห์ถึงขอบเขตความสำคัญและบทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อ เกี่ยวกับ การเกิดและการตายของชาวไทยพุทธในอำเภอสาวยุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีที่มีต่อสังคมแล้ว จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อมีความเกี่ยวพันกัน กับโครงสร้างหลักของสังคมชาวไทยพุทธ นั่นคือโครงสร้างด้านการให้ความเคารพผู้อาวุโส และในด้านการควบคุมทางสังคม ทั้งในด้านการสร้างระบบของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในหมู่บ้านแป้น หมู่บ้านทุ่งคล้า อำเภอสาวยุรี จังหวัดปัตตานี และหมู่บ้านดอน หมู่บ้านควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ลักษณะของความสำคัญ

และบทบาทของพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายได้แสดงออกถึงความ เป็นแกนกลางในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนและควบคุม ควบคุมระดับประคองสังคมของชาวไทยพุทธให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม (Structural-Functionalism) ที่กล่าวถึงสังคมหนึ่ง ๆ ว่าสังคมประกอบขึ้นด้วยโครงสร้างต่าง ๆ โดยโครงสร้างของสังคมก็คือส่วนประกอบของสังคมนั่นเอง แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่ประสานกัน ถ้าขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งสังคมก็จะเสื่อมลง โครงสร้างแต่ละโครงสร้างล้วนมีผลต่อกันและกัน หากโครงสร้างหนึ่งทำหน้าที่ไม่ดีก็จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอื่น ๆ สุดท้ายก็จะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามหรือล่มสลายไป (ดาราวัฒน์ เมตตาริกานนท์, 2559) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวบ้านไทยพุทธในอำเภอสาบบุรีและอำเภอปะนาเระจังหวัดปัตตานีสามารถทำหน้าที่ในการเป็นกลไกควบคุมและขับเคลื่อนสังคมของชาวไทยพุทธให้ดำเนินต่อไปได้อย่างเป็นปกติสุข

พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดและการตายของชาวไทยพุทธในอำเภอสาบบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีกับทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความ

พิธีกรรมและตีความสัญลักษณ์ที่สำคัญของเทินเนอร์ ได้แก่ การศึกษาพิธีกรรมของชาวเด็มบู (Ndembu) ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งในทวีปแอฟริกา สัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ไม่รู้กับสิ่งที่รู้มาก่อนแล้ว กระบวนการทางสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของชาวเด็มบูคือการทำให้ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึก สามารถเห็นจริงและจับต้องได้ สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีคุณสมบัติที่มีความหลากหลาย สัญลักษณ์ตัวเดียวอาจใช้แทนสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่ง สัญลักษณ์สำคัญเป็นตัวครอบครองความหมายหลายอย่างที่เป็นกุญแจทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งสามารถเชื่อมและอ้างอิงความหมายได้อย่างกว้างขวาง เทินเนอร์ได้ยกตัวอย่างต้นน้ำนม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรมของชาวเด็มบูกล่าวว่าต้นน้ำนมเป็นสัญลักษณ์ของหน้าอก เต้านม ความบริสุทธิ์ของผู้หญิง ภาวะความเป็นผู้หญิง การเรียนรู้ การดูแล ฯลฯ ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแม่กับลูกและความสำคัญของระบบมาตุพวงในสังคมเด็มบู จากตัวอย่างดังกล่าว เทินเนอร์พยายามชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์แสดงออกถึงความรู้สึกและอารมณ์หลาย ๆ อย่างรวมกัน

แต่ในขณะเดียวกันสัญลักษณ์ดังกล่าวก็มีความหมายถึงความเป็นเอกภาพร่วมกันในการปฏิบัติทางพิธีกรรมความหมายทั้งหมดจะถูกนำมารวมกันเข้าเป็นหนึ่งเดียวและมีผลสามารถทำให้บุคคลหรือกลุ่มสังคมแสดงการกระทำอย่างที่ปรารถนา สัญลักษณ์จึงมีหน้าที่ด้านการสำนึกรู้ ปลอดภัย อารมณ์ และแสดงออกตามความต้องการจากแม่ไปสู่ลูก

งานศพของชุมชนไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี เป็นกิจกรรมระดับสังคมไม่ใช่กิจกรรมในครอบครัวหรือเครือญาติเท่านั้น การช่วยงานศพเป็นการแสดงน้ำใจและความเอื้ออาทรระหว่างกัน ชุมชนชาวไทยพุทธในอำเภอสายบุรีและอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีเป็นสังคมที่ไม่ซับซ้อนส่วนใหญ่เป็นญาติกัน จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกันทุกด้าน ทั้งด้านสังคม ครอบครัว เครือญาติ การรวมกลุ่มทางสังคม ศาสนา จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชน ในด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดและการตายเป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และเป็นเรื่องทางศาสนา และจารีตประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกันมายาวนาน สอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความของเท็นเนอร์ ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์ดั้งเดิมพิธีกรรมและความเชื่อมีหน้าที่สำคัญคือการเก็บและถ่ายทอดข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคม เขากล่าวว่าพิธีกรรมและความเชื่อทุกอย่างเป็นสัญลักษณ์รวมและพิธีกรรมความเชื่อทำหน้าที่เหมือนที่เก็บข้อมูลความรู้ประเพณีและเขามองสัญลักษณ์เป็นหน่วยเก็บข้อมูลได้มากที่สุด เพราะสัญลักษณ์ของพิธีกรรมสามารถบอกความหมายหลายอย่างในเวลาเดียวกันและสัญลักษณ์ทุกอย่างมีหน้าที่ตอบสนองต่อค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อความรู้สึก บทบาทสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำพิธีกรรม รูปแบบทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมส่วนรวมของคนในสังคมทั่ว ๆ ไป ว่ามีแนวโน้มไปในทางใด มีค่านิยมอย่างไร มีบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยรวม ๆ กันอย่างไร และอะไรเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ รูปแบบทางวัฒนธรรมจึงเป็นตัวแบ่งแยกสังคมหนึ่งออกจากสังคมอื่น ๆ อย่างชัดเจน

คนในครอบครัว เครือญาติและในชุมชนจะเห็นความร่วมมือในพิธีศพอย่างดี มีการแบ่งกันทำหน้าที่อย่างเป็นระบบเพื่อดูแลงานทุก ๆ ส่วน ญาติผู้ตายจะได้รับความช่วยเหลือจากเงินฌาปนกิจศพของหมู่บ้านทำให้การจัดงานไม่ลำบากเหมือนในอดีต

นอกจากญาติ ๆ แล้ว คนในชุมชนก็ให้ความช่วยเหลือกันอย่างดีทุก ๆ อย่าง เช่น การจัดงาน การทำบุญ จัดสถานที่ เรื่องอาหารและการบริการด้านอื่น ๆ กลายเป็นวิถีชุมชน มีความเห็นอกเห็นใจกัน บางส่วนร่วมบวชสามเณรหน้าไฟ บางส่วนก็นำธมมาร่วม ขวบนแห่ศพ ขนสิ่งของ กองบังสุกุลและเครื่องต้ม ที่พักคนร่วมงาน ทำให้ความทุกข์ ของเจ้าภาพหมดไป เพราะได้นำใจจากคนในชุมชนเป็นการเยียวยาทางใจ สอดคล้อง กับทฤษฎีสัญลักษณ์และการตีความของเทินเนอร์ที่ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์ แสดงออกถึงความรู้สึกและอารมณ์หลาย ๆ อย่างรวมกัน แต่ในขณะเดียวกันสัญลักษณ์ ดังกล่าวก็มีความหมายถึงความเป็นเอกภาพร่วมกันในการปฏิบัติทางพิธีกรรมความหมาย ทั้งหมดจะถูกนำมารวมกันเข้าเป็นหนึ่งเดียวและมีผลสามารถทำให้บุคคลหรือกลุ่มสังคม แสดงการกระทำอย่างที่ปรารถนา สัญลักษณ์จึงมีหน้าที่ด้านการสำนึก ूपลดปล่อยอารมณ์ และแสดงออกตามความต้องการ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ การเกิดและการตายของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ในรูปแบบเสียง ลายลักษณ์อักษร บันทึก ภาพ ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและสืบค้นต่อไป
2. ควรใช้เป็นเอกสารหลักฐานที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านเพื่อการประกอบ พิธีกรรมอย่างถูกต้องตามโบราณประเพณี
3. ควรมีการนำความรู้จากผลการวิจัยไปพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาการเรียนการสอนในสถานศึกษา รวมถึงการเผยแพร่ไปสู่ชุมชนให้มีความรู้เพื่อการปฏิบัติ ตนได้อย่างถูกต้องตามหลักศาสนา
4. ผู้นำชุมชนและผู้นำในพิธีกรรมควรเป็นแกนนำในการเปลี่ยนแปลงในทาง สร้างสรรค์ การกำหนดทิศทางการจัดงาน ขั้นตอนเหมาะสม แฝงด้วยคติธรรมสอนใจ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้านอีสาน*. กรุงเทพฯ: อักษรวัฒนา.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2530). *คติพิธีกรรมความเชื่อของคนไทยในจังหวัดนครปฐม*.
วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. บรรณาธิการโดย เพ็ญศรี ตู่ก และคนอื่นๆ.
พทยา สายหู. *ความหมายของวัฒนธรรม*. สืบค้นจาก www.manageronline.com.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2522). *ความเชื่อ*. สงขลา: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์.
- ศิลปากร, กรม. (2525). *ศิลปวัฒนธรรม เล่มที่ 3*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ.
- อดิน รพีพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).
- อมรา พงศาพิชญ์. (2542). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนว
มานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2514). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. โดย เสถียรโกเศศ
(นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตสถาน.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2506). *วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย*. โดย
เสถียรโกเศศ (นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.